

rigaste i stammen, på det han mot deras fiender må skydda dem och afgöra de stridigheter, som med grannarne om barestålen upkomma. Då de föra et kringstrykande lefnadslätt, äro de i kläder och byggnad enfaldige, och deras gästfrihet oinskränkt, emedan deras behof äro ringare än hvad deras hjordar kasta af sig. — Första känslan af egen vålmaga (hvilken herdalefnaden medför) väcker äfven mänsklighet och vålgörande vid åsynen af likars behof. — Man kan dock lätt föreställa sig, at et land som af idel Herdatolk bebos, ej kan vara synnerligen folkrikt; ty de outhörliga småkrigen om betet borttrycka ständigt mycket folk, så at åkerbruk och konster där ligga öde. —

Sediga och höfsade Folkslag kallar man dem, som lefva i ordentliga Samfund, och efter vissa stadgade Lagar styras. — *Åkerbruk, handel, slögder och uplysning*, utmärker deras stora företråde framför de förr nämnda. — Icke allenast genom handteringarne, som de drifva, men äfven genom deras borgerliga förbindelser, fåttas de i stånd at utvidga kunskaperna och alltmer förfinna känslorna. — (Ceres är alltså vishetens första Gudinna). — Mot utvärtes fiender fåtta de sig genom befästade Städer, Krigs-

konst och Statskonst, i läkerhet. — Genom egendomarnes och inrättningarnes förökande formeras hos dessa Folkslag stridiga Casus så, at de ej genom sedvanor, utan genom skrifna Lagar måste afdomas. — När Folket i en sådan Stat uphöjt sig öfver det naturligt *nödvändiga*, så finna de behag i det *beqvämliga*, vidare i det *nöjsama* och umgänger. — Detta förfinar deras vett, gör dem *sällskapliga*, *villfariga*, *goda*, eller åtminstone *höfliga*. — Lycklige de, som känna de fördelar en ledig Stat tilljuder, och ej missbruka dem i veklighet och yppighet! —

Människans *födelse* beror, såsom allt annat i verlden, af den allstyrande Försynens godfinnande. — Den visaste ver icke egenteligen, hvarföre han är til. — Vi känne en medfödd drift at *bibehålla* oss, at *förnöja* oss, och när våra krafter genom flera handlinger kommit i rörelse och *verksamhet*, börja vi på allt lätt at förbättra våra *insigter*, göra *förslag*, och denna ständiga *oro* varar, tills sinnets krafter åter *aftraga*. — Är ordning i våra *gerningar*, och känsla hos oss om det *goda* eller *onda*, det *vackra* eller *fula* i dem, så möde vi oss, at än mer vid *ordning* vänas, och den *samma* befor-

dra, ehvarest vi ois befinne. — Alla dessa krafter och all denna verksamhet tes slutligen *uphöra*, och då alt är antingen af- eller moträknadt, finne vi, at vårt tilstånd under vår korta varelse härstädes varit drågligt. — Men hvarföre vi här varit, låter sig deraf icke sluta. — Scythen gret vid en människas födelse, emedan han ansåg hånne född til blott lidande och bekymmer. De flesta folkslag glädja sig, då någon födes til verlden. —

Knapt är en människa född, förrän hon blir äfven så olika medfaren. — Veklige och ömtåliga föräldrar öfvertäcka och inlinda barnet, at det nästan förqväfves, och det andas icke annat än en ofund luft, i et aldeles tilstångdt rum; des öron plågas af idel fång och buller. — Ofta blir en förderfvad qvinsperson vald at gifva det första födan, emedan modern håller sig dertil förmycket förnäm. — Med de unga Negrer sker helt annorlunda. Så snart modern framfödt barnet, bär hon det til närmaste bäck, badar och tvättar det, och lägger det til bröster. Et Negerbarn, som så enligt Naturen handteras, löper få veckor efter födelsen som en hare på fötterna, då det hos ois på et år knapt hinnet stå rätt up.

Upfostran är hos de flesta folkslag
 äfven så olika. — Hos somliga är den Na-
 turens, enfaldig och okonstlad; hos andra
 åter så regeltung och methodisk, at hos barn-
 nen både det Naturliga, fria, och eftertan-
 ken förqväfves. — Et sådant barn blir an-
 tingen et modell af böckerna det läsit, eller
 af vissa personer som det bildat. — De
 gamle Perfer voro de ende, som, enligt Xe-
 nophons berättelse, egt en ordentligen inrättad
 Sede-Schola, hvaruti barnen lärdes *rättvisa,*
återhållsamhet, begärens inskränkning, lyd-
nad och undergifvenhet, lika som man hos
 oss lär Grækiska och Latin. — Den unga
 människan fattes i stånd at genast döma om
 det goda eller onda i hvar gerning, och til-
 vandes at utöfva sin känneedom efter bästa
 öfvertygelse. — Hos Romerska Folket var
 de förnåma barnens upfostran sådan, at den
 ej kunde förbättras. — Pilten togs ur Sede-
 Scholan til Språk- och Vetenskaps-Scholan,
 öfverlemnades så åt någon berömd Philo-
 sops enskilda handledning, dernäst åt Fa-
 dern själf at undervisas i Statskonstens grund-

---

fatser, Slutligen åt en förfaren Statsman, at
inhemta så våltalighetens tillämpning in foro,
som Statskonstens djupaste hemligheter, och
tiltrådde omsider själf med fullmogna insig-
ter de viktigaste Statsvårk. — Detta kan ej
efterapas hos fattiga Nationer; men *Sedo-*
Scholar borde finnas allestädes. —

Underrättelse.

Sedan Sällskapet F. B. ej kunnat lemna bifall åt någon af de Skrifter, som inkommit öfver de Täflingsämnen, hvilka vid förlidet års början upgäfvos; får det nu å nyo framställa dessa ämnen. De äro följande:

1. En undersökning, om egentliga orsaken til det moraliska onda.
2. Undersökning, om i hela Skapelsen det gifves någon fullkomligt ond varelse, eller som vill och gör det onda, endast för det ondas skull.
3. En Philosophisk granskning af det vanliga begreppet om Fullkomlighet.
4. Undersökning, om Handeln, främmande Nationers umgänge och andra länders besök, i allmänhet varit mera gagnande än skadligt för människo slägtet.
5. Försök til upgifvande af de säkraste medel, för at göra Theatern mera kraf-

tigt verkande på en Nations lynne och feder; jämte underlökning om hvad fördel man dervid kunde vinna, genom användande af de fordne Grekers och Romares inrättningar i denna våg.

Belöningarne komma at utdelas på Stordagen d. 11 December 1798. Den högsta består i Arbeters tryckning på Sällskapets bekostnad; de andre i större eller mindre Skådepenningar, efter Skrifternes förtjänst. Egennyttan torde i delsa belöningar ej förvärfva en vinst, men Sanningens vännen är belönad af medvetandet, at hafva bidragit til Uplysningens förkofran. De råfande böra inom medium af nästkommande October Månad i Deleens Bokhandel inlemna sina skrifter, försedde med *valspråk* och *namn-sedel*, hvilken sednare, om författarne lå behaga, äfven kan innehålla et annat valspråk — Utanskriften ställes til *Litteraira Utskottet* å *Sällskapet F. B.*

Den skårf Sällskapet F. B. hittils offrat på Uplysningens Altare, om än liten, har dock varit välvillig. Må det tilhöra Snilletts rikare Söner at frambara större gåfvor. Det skall tilhöra oss at högakta företrädets anspråk — och om någon gång et mera bittert än billigt, et mera myndigt än grundligt emdöme skulle möra på vår väg — skole vi åtskilja Sanningen och smådelten, samt hemta rättelse och varning af bågge. Öfvertygade at sanningen icke vinner genom någon strid, som ej är rättvis, skole vi emottaga Snilletts granskningar med vördnad och tacksamhet, och sjelfkloketens infall med fridsamhet och tyftnad. Vårt bemödande, ehuru ännu ofullkomligt, kan likväl en dag genom ståndagtighet och vänskap vinna et högre värde. Tålsamhet af olika meningar, derigenom lugn i samfunds lefnaden; Förståndets fria underlökning, derigenom åldriga fördomars försvagande och medborgerliga dygders förädling, — äro våra första önsknin- gar. Skulle väl då någre samlade vänners redliga uplåt at, efter förmåga, medverka til dessa ändamål, sakna sin belöning, bifal,

---

let af en allmänhet, som alt mer och mer börjar värdera Ljus och Nyttä, och således icke annat kan än gilla äfven de smärre Medborgerlighetens offer. Man har trodt sig vid detta tilfälle kunna framställa denna lilla anmärkning — Den enda, hvartil man bör nyttja anledningar af snart glömda händelser.

Stockholm, d. 15 Jan. 1798.

SKRIFTER

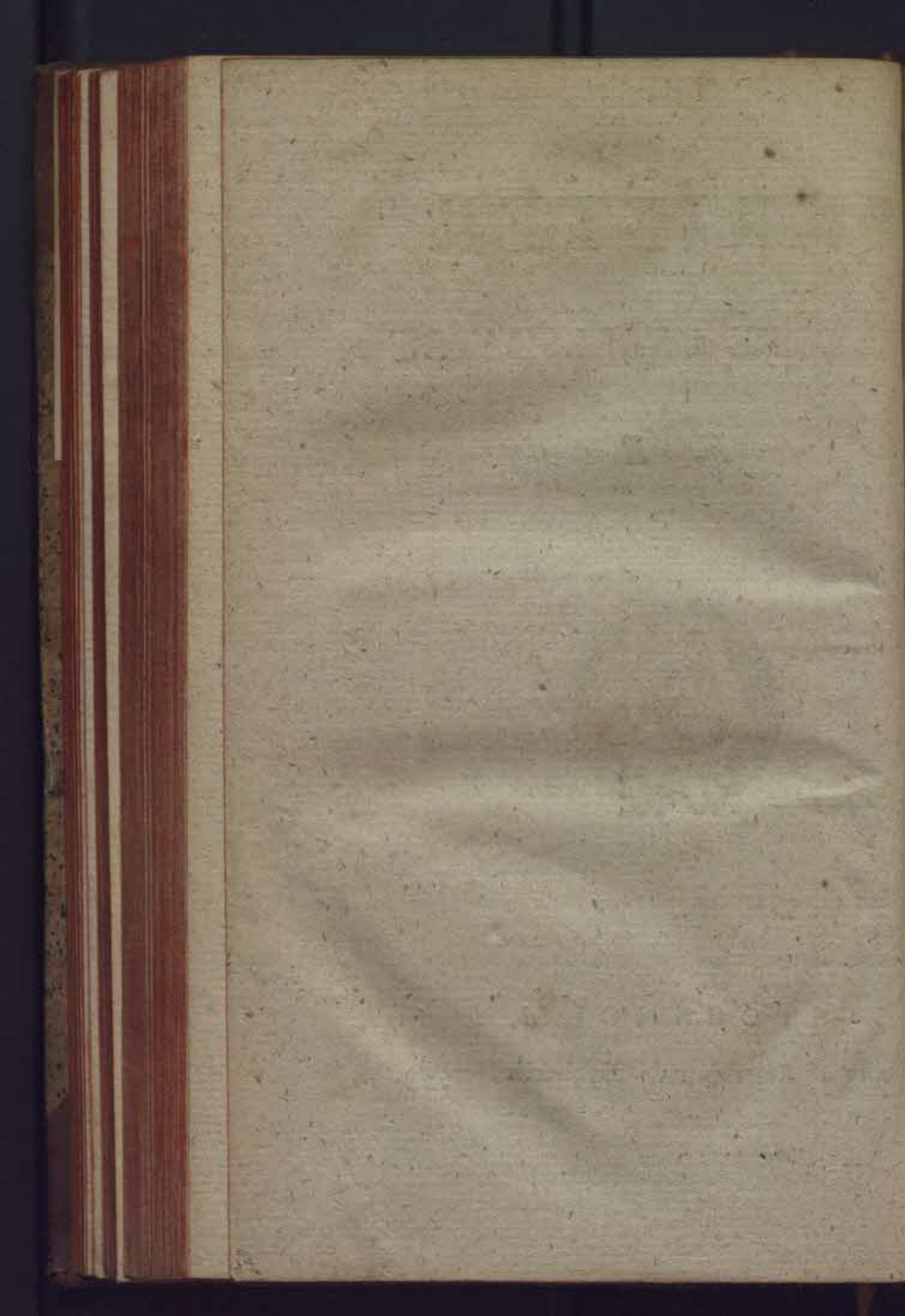
UPLÅSTE i SÄLLSKAPET

F. B.

STOCKHOLM,

Tryckte i KUMBLINSKA Tryckeriet, 1799.

Tanke - Friden.

Det är de Vises pligt at Tanke-friden yrka,
Och Dårars straff — at frukta den.

Nog länge världen trodt, at Tvånget gifver styrka;
At Skymning gifver lugn; at Sannings-forskaren
Ej någon nytta gjort med frihetens förmåga,
Men endast stormar väckt, och nya villor fändt;
At Ljuset vådligt är, förstörande des låga,
För det en vårdslös hand en hastig flågeld tändt;
At det är Gudlöshet, at några inkast våga
Mot läror, yrkade af dem, som dem ej kändt. —
Se där — den villomagt, som danat jordens öden;
Som räckte åt Socrat den bittra bägaren;
Som fänkte Galilée i fångellet och nöden
At, såsom kätteri, förneka sanningen;
Som ledde Ravaillac, af munkars illska modad,
At stöta mordets dolk uti sin Konungs bröst;
Som kring en töknig rymd, förödd, och bränd
och blodad,
Har sträckt Califers arm och helgat vantrons röst;
Som i Pizarros hand den härjnings-fakla tände,

Hvarmed, i himlens namn, som tolk af fridens
bud,

Han död och fasa spred ibland et folk, som
kände,

Blott af förskräckelsen, hans Lära och hans Gud;
Som sköldat jordens barn, ehuru födde Bröder,
Med afsky mot hvaran, i hopp om himlens nåd,
Och gifvit dem i arf, då mänskligheten blöder,
För Vishet — högmodet, för Mildhet — öf-
verdåd. —

Dig, heliga Förnuft! en främling uppå jorden,
Dig trodde mänskan list, och Dig hon misstror än,
Den ena Fördomen den andras skräck är vordens;
Och Ljuset, nylig tändt, har alltid släckts igen,
En orklös myndighet, i mörkrets svepning vördad;
Et grymt fanatiskt nit för fädrens tänkesätt;
Och bofvars egen vinst, med ringa möda skördad;
Och Rädslan, fänigt väckt mot Alles Mänko-
rätt —

Se där — de Ledare, från Stambouls rika strän-
der,

Til Limas kuff, bestänkt af köpta slafvars blod,
Som mänskan vilsefört, och skakat alla länder,
Fördrifvit Lugn och Dygd, och tändt revolters
mod,

Och än — i denna stund — då Sanningen för-
klarad,

Ur dimmor ljungat fram i kjusande behag;
Då Fogligheten blir af Snilletts röst försvarad,

Och Hoppet lofvar oss en mindre stormig dag:
 Ännu — i denna stund — hvad grymma strider
 väckte?

Hvad tvekan, bäfvande vid gamla villors gräns?
 Hvad ifver eller köld hos et förvilladt slägte,
 Som med sin våda lekt, och skämtat uti Dens *)
 Förakteliga spår, som utan ordning styrde,
 Och kränkte Friheten, klädd i hyars lånta skrud,
 Han strömmar göt af blod, och Tribunaler hyrde
 At qvälva fansningen och helga våldets bud?
 Ännu — hvar finnes Lugn? Hvad äro mänskans
 öden?

Et sammanhang af nöd och öfverdrift och brott.
 Hon ofta ropar än til Hjeltarna: Föröden!
 Och til en gäckad Vis: Föraktet är Din lott!
 Hon ännu sårar sig och ännu bittert lider,
 Men tror dock lika djärft på sin fullkomlighet.
 Hon känner et behof at önska bättre tider,
 Men at bereda dem hon sällan medlen vet.

Men, gifs då ej et mål för våra tiders fasa?
 Skall Fanatismen än igenom secler rafa?
 Den gryning af et ljus, som redan upgått har,
 Skall den ej båda frid åt våra sista dar;
 Men sent, lik höstens Sol, ur molnens bäddar
 hinna,
 För at, vid middagen, i nya moln försvinna?
 Skall den Philosophie, hvaraf vi hedrat oss,

*) Robespierres.

Beundran väcka blott och ljud — men icke Nytt?
 Och skall man ej, en dag, vid skenet af des blofs,
 En länge yrkad Dygd til gärningarna flytta?

Jo! detta hopp om Dygd, det ej bedraga skall;
 Om än, vid krigets blix, förbittrade nationer
 I vanmägt förta sig; om ännu många throner,
 Af yrstan splittrade, förkräfsa i sit fall;
 Om Religionen än i hemligheter döljes;
 Om än Uplysningen för höpens ögon höljes,
 Befruktad utaf dem, som hon beskydda bör;
 Så är likväl et steg til vår Förädling vunnit,
 Som mänskan mera god och mera mänsklig gör,
 En tid — och intet bål för kättare har brunnit,
 Och ingen Tänkare för nya fattser dör,
 Och jordens lugn ej mer, til himlens ära, störes,
 Och kring Vidskepelsen ej lätt-trons lässång höres,
 Och ej med eld och svärd den Vilde trogen göres,
 Och Fogligheten är de mäktiges beskydd;
 Och — snart — all rättvis magt är utan uprot
 lydd.

Dig, höge djupe *Locke!* Dig, tidehvarfvens heder!
 Dig *Rousfean!* Patriark i enfald, frid och feder,
 Som emot våld och skrämd et efterdöme gaf,
 Som blef i hyddan tryckt, men dyrkas i din graf,
 Dig *Voltaire!* Store man — om och med elakt
 hjerta —

Som, än med skämtets udd, än med sarcasmens slag,
 Det skönas känsla väckt och gifvit smaken lag,
 Din samtid tålsam gjort och hämnat Calas smärta!

Dig *Voltaires* krönte vän, som ifrån thronens
höjd,
Beskyddat samvets lugn, framkallat nya skördar,
Och som et lyckligt folk i tio sekler vördar
För frihet och beskärm åt flit och nyttig flögd!
Er! Ljusa snillen, Er, ej tröttnande i striden,
Er — äfven glömskans rof — men värde pyra-
miden,
Er tackfamt helgar jag mit läf för: *Tankefriden.*

Hon bjuder: . . . "Dödlige! Din like är din vän!
Fördragfam var och huld mot vilseförda likar.
Bevis med fridsamhet den sanning du predikar,
Och snart en lugnad verld skall villigt hylla den.
Om Caraibens barm af vilda stormar häfves;
Om Söderhafvets son åt Solen offer bär;
Om mänsklighetens röst hos Cannibalen qväfves,
Då uti likars blod han svalkar sit begär,
Förgäfves är då våld, at dessa villor kräffa.
Förgäfves. — Mot dit svärd de hasta, leende.
Det gifs en enda kraft, som de ej kunna trofsa:
En varsamt, fredligt väckt fri Öfvertygelse.
Då denna blick, som höjs, i lidelsernas smärta,
Up til et högre mål, är tvekande och skymd;
Då detta hopp om lön för et förkräfsadt hjerta
Är väcklande och svagt i tviflets dunkla rymd;
Då denna hand, som sträcks at fällhets-medlen
föka,
Är darrande och matt, och föker — utan Dygd;

Och du är mera stark — så hata ej. O blygd,
 At med ännu et qual den svages börda öka!
 Och du, *Sophist!* som tror at blott en epda väg
 Til Himlen öpnad är; och tror, at du den funnit
 I människo förakt och Dogmers trasfel — säg,
 Om du lyckfahghet af detta höghmod vunnit?
 Säg — i en mulen stund, förtrampad, utan skydd,
 Och missnöjd med dig sjelf — hvad batar dig
 din lära?

Du då en varning hör, af dig ej fordom lydd,
 Och föker likars hjelp och ödmjukhetens ära.
 En väg til fällhet gifs, och det är *Dygdens* blott,
 Vid Hennes altare — där hundra Religioner,
 Där Samhällets behof bland jordens millioner,
 Och där hvar enskilds väl förenings-punkten fått,
 Stor kallar verlden den, som plundrar och föröder,
 Men större är dock den, som älskar svaga bröder.
 Hög denna Vishet är, som tingens lynnen vet,
 Men högre, mera ljuf, din enfalds Mänsklighet. —
 Och du *förföljare*, som bålets lägor tände,
 Gaf då en allvis Gud dig denna skarpa blick,
 At skåda hjertats djup hos den martyr du brände,
 Och tankarna hos den, som du at offra gick?
 Nej — endast gärningen har mänskan rätt at
 dömma,

Och tanken dömmar Gud. — Må då för Lagens
 svärd

En upptäckt nidings blod, och folk-förförarnas
frömma,

Ty den, som Lagen kränkt, är des beskydd ej
värd;

Men måtte Lagen mildt til Gärningen allena
Sit välde sträcka ut, berömd af dem hon skont!
Må hennes lydda röst i brödra-band förena
En straffad — dygdig gjord, en hämnad — lätt
förfont!

Må den, hvars yrke blef, at rätt och ordning
bjuda,

Med uplyst driflighet bemärka brottets steg;
Men må förlåtelsen til denna usling ljuda,
Som, af förfädet snärd, var lättförd, stum och seg!
Må den, hvars kall det blef, at Himlens bud
förklara,

Inunder templens hvalf förfamla alla folk,
Och ingen, utestängd, förtvisande befara
Förbannelse och död af Religionens tolk!

Må Sanningen, med frid, til människorna bära
Lycksalighet och hopp, förädling, ljus och tröst!
Må snar försonlighet bli stoftets löners ära,
Och endast *allmän* väl upelda deras bjöft!

Ja! måtte denna slägt af starka och af svaga
Förenas mer och mer, i lugn och foglighet!
Då, för Naturens Far, skall — en dag — ingen
klaga,

At han ej lycklig är, och Sanningen ej vet."

Så bjuder denna röst. — Då ödets magt oss
fårar,

De milda pligters vän åt alla skiften ler.

Uplysning, Ordning, Frid! — och hemligt
gjutna tårar

I dygdens öga ej om hårdhet vittna mer.

Uplysning, Ordning, Frid! — och Flitens
fådda fårar

Belöna *samma* hand, som dem sin möda ger.

Ja Bröder! önskom oss til tidens sista dagar,

För *Tanken* — helig *Frid*, för *Gärningarna* — *La-*
gar.

Anmärkingar

*Vid så väl enskilde Personers som Sambäl-
lens olika lynnen och characterer.*

Bland de ämnen, som närmare förtjäna och snarast måste väcka upmärksamhet, torde vi med skäl kunna räkna den synbara olikhet och de särskilda drag vi finne i människors lynnen och characterer. Characteren utgör det väsendliga af människjan. Des inflytelse på sammanlefnaden, des verkan på enskilde personers sätt at handla är af den verkliga betydighet, at alt hvad som leder til des närmare bestämmande, måste utgöra et värdigt föremål för tänkarens möda. — Redan i det yttre af människjans bildning finne vi något eget hos hvar och en; och visserligen är det anmärknings-värdt, samt måste hänföra en åskådare til de allvarsamaste betraktelser af mänskliga lifvet, då han bland en mängd fina likar ej finner tvänne fullkomligen de samme; då han upräcker det mångfaldiga utseende, den förändrade ställning, det egna sätt at vara, som utmärker den ena framför den andra. Et vidsträckt fält för anmärkingar skall äfven

öppna sig, hvar gång vi inom kretsen af
 en talrik samling nogare och med en mera
 granskande blick vilje fåsta vår upmärksam-
 het på de särskilda föremål, som der visa
 sig. Vi skole då finna, at det gifves et
 eget sätt at vara för hvar och en, en egen
 ställning, som antingen förekommer eller
 håller ofs på afstånd, vissa drag, som *af-
 zwinga* ofs en *deltagande känsla*, andre, som
 göra ofs förbehållsamma och mindre nöjda.
 Vi skole finna något, som hos den ena, åt-
 minstone i vårt tycke, synes utmärka själfva
 redligheten, hos en annan åter förstållnin-
 gen. Vi skole finna själfva glädjen recknad
 i den enes uplyn, förtroligheten talande
 från des läppar; men äfven bedrägerit, stolt-
 heten, nedrigheten och andra hatade egen-
 skaper hafva sina bestämde kännemärken. Vi
 skole ömsom finna ofs lätta och deltagande
 genom en sympatetisk känsla, men åter af-
 skräckta och likafom tillbakahållna från den
 öfverlåtande bøjelse, vi annars måste ega
 för våra likar. Det skall hända ofs, at stund-
 om med en lifligare drift åtminstone önska
 ofs vänskapen och förtroligheten, samt ljuf-
 vare förstålla ofs sammanlefnadens behag,
 men åter erfara, om icke fruktan, åtminstone
 ovilja för andra och lednad vid ofs själfva.
 Och detta utan annan gifven anledning.

Det är äfven så litet min tanke at från dessa yttre olikheter leda grunden til människors skiljagriga lynnen och carakterer, som det är afskildt från min förelästs at påstå något nödvändigt sammanhang emellan de yttre dragen af människans bildning och des moraliska begrepp, ehuru, kan hända, ofta et sådant samband vilar sig och skulle kunna förklaras. Det vore, til exempel, icke oförmodadt, om vissa fattade principer, vissa stadgade begrepp medförde, äfven til det yttre, vanor som, hemtade från första åren, framvita egna ställningar, egna drag, och et eget sätt at vara. Desutom tyckes åtminstone denna anmärkning ännu närmare leda oss til det hufvudsakliga, jag menar: upmärksamhet på våra likars olika inre lynnen och carakterer.

I allmänhet råder en synbar olikhet i carakterer emellan färskilda Nationer, och, äfven denne skolē vi finna förändrad i olika verlds-åldrar. Jämförelsen emellan Romerska folket under des Republikanska regering och Roms nu varande invånare skulle på en gång gifva för starkt ljus åt denna sanning. Vi skole mera tilfredsställas och tydligare inle den, om vi småningom och nogare granske de färskilda ställningar, hvari detta folk varit, de viktiga förändringar,

som hos det samma timat, de blandningar
 af flere Nationer, som där likafom samman-
 smält, och de förändringar i allmänna tänke-
 sättet, som derigenom tid ifrån annan up-
 kommit. Det skall icke blifva ofs svårt,
 at framleta en verklig olikhet, en förändrad
 skuggning i characteren den ena tiden emot
 den andra, under själfva deras republikanska
 författning, enlig med de förändrade ställ-
 ningar, som derpå kunnat verka; mera tyd-
 lig skall den blifva under Kåjtare regerin-
 gen; och, i de öfverfvämningar af främ-
 mande Nationer, som sedan härjade dessa
 länder, skole vi igenfinna grunden til den
 fullkomliga förändring i tänkesätt, seder och
 lynnen, som visar sig i medeltidens historia.
 — Det gamla Grekland utgjorde en mängd
 stater, af hvilka ingen enda var, som ej i
 något afseende hade en olika rådande carac-
 ter. Och, hvilken gränskare har ej funnit,
 huru den med tidernas lopp förändrades, til
 des vid Greklunds fall knappast skuggan
 var kvar, af hvad det fordom varit? Hvil-
 ken våra tiders beundrare af det stora och
 lysfande i människjo-lifvets åldrar skulle, då
 han nu genomfar Grekiska våldets fordna
 område, tro sig trampa den jord, som all-
 strat Aristider, som frambragt Themistocler
 och Alexandrer? Hvilken de fria konsternes
 idkare, hvilken vetenskapernes vän skulle

ej sucka vid åsynen af de stympade minnesmärken, som bevitna et fordom fritt folks storverk, konsternas seger och vetenskapernes folterjord, då han nu hos et lågt, okunnigt och slafviskt slägte förgefves söker spåren af flere seclers framsteg och ej finner tecken til den anda, som lifvade förfädernes blod?

En lika tidernas verkan på flere Staters och Nationers allmänna tänkesätt och caracterer, kan ej undfalla vår upmärksamhet; och vi behöfve blott genomlöpa häfderne, för at derom öfvertygas. — Men äfven under samma tid och i samma ställning är denna olikhet synbar hos särskilda Nationer. Européen skiljer sig från Asiaten, denne från Americanen, och denne åter från Africanen ej blott genom olika utvårtes reckning, utan ock genom verkliga olikheter i lynnen och caracterer. Det gifves något eget, som utmärker Spanioren från Italianaren, och denne från Fransmannen, då han åter så synbart skiljes från Engländeren. Hvar Nation har sit eget lynne, sina egna gynnade tänkesätt och böjeller, sina egna vanor, hvilka ej låra undfalla den som har tillfälle at längre tid vistas bland dem, och hvars bemödande är at vinna en noga människo kännedom. Det är under denna granske-

ning man ej allenast skall finna Chinesens falska och bedrägliga lynne, under alla sina höflighets beryg, och deremot Gøthernes buttra men gästfria och uprigtiga umgänges-sätt, utan ock leta sig de orsaker som til bägge dessa skiljagtheter gifva anledning.

Om vi medgifve at människjors lynnen i allmänhet kunna förändras, förädlas och omskapas, och at äfven detta gäller om nationela characteren, så måste til den rigtning den samma har, gifvas tillfälliga orsaker, och i sammanfattningen af dessa, grunden ligga förvarad til des beskaffenhet. Det är en sanning, at människjan danas til hvad hon skall vara, och at hon endast genom odling får en stadgad character. Vi kunne ej upgifva andra medel til denna odling, än Upfostran, Religion, Regerings-sätt och Lagar; och monne ej dessa, åtminstone til större delen, bero af uplysningens högd och tilvext? Det är uplysningen, som skall uppe, handhafva och beförtra de begrepp, de kunskaper och insigter, med hvilka människjan, til sin sällhets vinnande, måste prydas; som skall inse medlen, lämpa dem, och leda fortgången. Det är uplysningen, som skall fria Religionen från fanatismens villor, hänföra den til sit rätta mål och öka des höga värde. Det är uplysningen, som skall dana

vila och välgörande Lagar, som skall lämpa dem efter tidernas och folkslagens behof, som skall granska och förbättra dem, enligt den ställning och til vinnande af de affigter, som dermed ålyftas. Människjan utan upfostran skulle närmare likna de oförnuftiga djuren än tänkande varelser: Det är endast då, när hennes själs förmågenheter sättas i en lycklig verksamhet, som hon med snabba steg höjer sig öfver det djuriska och närmar sig til det högre mål, hvartil hon synes ämnad. Det är genom en rätt riktning af denna verksamhet hon vinner de begrepp, den öfvertygelse och den byggnad af tänkelätt, som vi kalle character, och som utgör det hufvudsakliga af hennes väsende. — Til vinnande häraf fordras Religionens åtgärd, som på en gång uplyfter henne öfver den inkränkta gräns, sinnligheten utstakar; utvidgar hennes fattnings-gåfva; vilar de samband, hvori hon är med et Högre Väsende, och det beroende af Honom, som utgör hennes sällhet; som knyter och helgar föreningen med hennes likar; som framger uphövet och medlen til den sällhet, hon söker; och som leder henne utom tidens gräns, in i de rymder där en evig fortlåtning af lif och lyckalighet skall möta henne. — Borgerliga lagar och författningar äro de band, som skola förena alla medlemmar af et samfund-

Den allmänna öfvertygelsen om bästa medlen til Nationens styrka och fällhet har alstrat dem, och en uplyst kärlek, upvärd af Religionen, leder både rådande och lydande til deras helgd. Vi kunne ej neka, at ju mera enkla, tydliga och lämpade efter tidernas och folkslagens behof; ju mera öfverensstämmande med förnufter och förädlade af uplysningen dessa lagar äro, desto viföre, dygdigare och större skola de göra det folk, som af dem ledes. Vi kunne ej neka, at ju sundare, renare och mera förädlad Religionen är, desto kraftigare skall den verka på förnuftets öfvertygelse och hjertats bildande. Om man frågar inom hvad land och bland hvilka folkslag de fleste fritänkare, den minsta öfvertygelse om Religionens helgade sanningar gifves; så kunne vi svara utan betänkannde: Där, hvarest Religionen är mest förd från sin enkelhet, mest belastad af främmande tilfattser, mest orimlig och mest fanatisk. Det tyckes vara naturligt, at där, hvarest Religionen endast prålar med en lysande yta; där, hvarest hon såsom hufvudsanningar innehåller sådana som förefalla stridande mot förnuftet; där skall äfven med en stigande uplysning des värde falla, och des uplystare bekännare, hänförde af en liflig bildnings-kraft och styrde af yttre intryck,

tryck, snart bringas at tro intet, under det at de okunnigare hålla sig vid ytan och sållan framtränga til det verkliga. — Men medgifvom dock, at desse tvänne, jag menar Religion och borgerliga lagar, hafva en afgörande inflytelle på allmänna tänkesätten och den nationela characteren. Medgifvom, at enligt deras mer eller mindre fullkomligheter blir den antingen starkare eller svagare, bättre eller sämre. Medgifvom, at om Personifierande af flere dygder, och deras dyrkan såsom Guddomligheter, hos Romare och Greker höjde Nationela tänkesättet i vissa delar, skulle dock lika få många hos själfva deras Gudar gynnade laster, i andra afseenden, göra det lågt och felande; och hvilken åskådare af Jupiter i Amphitryons skepnad, hvilken deltagare i Bacchanaliska utsväfningarne skulle ej åtminstone borblanda, om icke aldeles förlora, begreppen af dygd och last? Medgifvom, at då talrika skarar, under förebärande af helighets-löfren, skilja sig från alla samband med likar, blifva onyttige för Samfundet, och endast iglar, som suga sine öfrige likars svett och möda, då skulle snart den tanken kunna upkomma, at denna Religion är en börda för jorden, åtminstone skall allt detta försvaga begreppen af andra dygder och medborgerliga pligter. Medgifvom, at de egenskaper, som för Athens och

Spartas Lagstiftare voro ögonmärken, äfven ingingo i dessa folkslags nationela character, men at äfven andra saknades, som Lagstiftaren af glömska eller okunnighet icke äfytat.

Dock, äfven andra omständigheter inslyta och medverka vid tildanandet af nationela characteren. Vi kunne ej neka at själfva Climaten förändrar människo-lynet. En varmare himmel, en öfverflödigare tilgång på alla lifvets förnödenheter gör ofta själen mindre verksam och slappar äfven den yttre byggnaden: härmed förenar sig tillika mera slafviska tänkesätt och en viss orklöshet, som föder lättja i själfva behofvens sköte. Ju mera människjan genom behofvet drifves til verklighet, ju mera hennes tankekraft mäste spännas och hennes omfattnings-krets utvidgas, ju mera utvidga sig ock alla hennes förmögenheter, ju mera stark, *hög och ddel* blir hennes character. Mer eller mindre umgänge med andra gör äfven characteren mer eller mindre lätt och deltagande, och visserligen föder sällskapslikheten varmare känslor, utvecklar närmare böjelsen för sammanlesnaden och medför mera belevnhet; då deremot ensligheten alstrar et dystert och mörkt lynne, minskar, om icke utsläcker kärleken för medmänniskjor, framställer mänskligheten på en obehaglig sida, bereder

och underhåller misstänksamhet, ledsnad och tröghet. Vi skole ofta finna hos Öboerna denna misstänksamhet, och utom des der förbehållsamma våfende och en stråfhet, som aldeles icke ingår i andra Nationers character. Vi skole där, hvarest behofvet updrifver eftertanken och föder verkfamhet, finna varmare kärlek för frihet och fosterland, än hos något annat folk; och, hvilket folk har väl lifligare älskat och varmare försvarat sina fädens boningar, sin frihet och själfständighet, än Sveizaren och Svensken? Hvilken har tvagare känt denna böjelse, än Afiaren?

At ännu flere tillfällige omständigheter skulle kunna upgifvas, såsom anledningar til ändring och mångfaldighet i nationela Characterer, är orvifvelagtigt. Af de många föremål, som möta våra granskande blickar, kunne vi vara helt öfvertygade, at ganska få äro, som til alla delar öfverensstämma i tänkelätt, fedet och lynnen. För människjovänner, för den, som i mer eller mindre mon kan bidraga til sina likars väl, för den som önskar och vill viftas bland likar, för den vise, som icke blot är nöjd at up-täcka en lanning, utan ock löker at bestäm-ma den, at leda den från sina säkra grunder, at inse des orfaker, och deraf hemta säkra följder, är denna lanning ganska vig-

rig och värd des nogare eftertanke. Hvarifrån upkomma människors olika lynnen och characterer, huru dans de, och hvad fördel kan hemtas af denna underfökning? Dessa frågor förtjäna at öfvervägas; och deröfver vilje vi meddela några få strödda anmärkningar.

En människas Character består otvifvelagtigt i föreningen af des begrepp och första inrättade vanor; äfven som den utgöres af begär, böjelser och egenskaper, hvilka inflyta och fastställa vissa tänkesätt. Visserligen hafva de mistagit sig, som ansett dessa endast beroende af naturens omedelbara verkan och såsom nödvändiga följder af Organisationen. Medgifvom, at organisationen kan ge lättördare känslor; medgifvom at derifrån kan leda sig en större lätthet, en mera fallenhet för den ena egenskapen än för den andra; medgifvom at snille, eller lättheten at fatta, kan deraf upkomma; medgifvom, at den ena människjan kan vara mera fallen för vällyst, för omåttlighet, och så vidare; men monne vi ej skulle vara högst obillige, om vi med samma tillade människjan medfödda böjelser för laster, som härleda sig från immediata begär? Monne ej erfarenheten skall högt bestrida den upgiften, at organisationen bestämmer människjans

character? — Människjan födes utan alla be-
 grepp: Det är först då, när de yttre tingen
 verka på hennes organer, hon börjar fatta
 och hemta. De yttre tingens verkan är
 olika i olika ställningar; sambandet af de
 derigenom upkomna idéer måste äfven blif-
 va olika, och den byggnad, som i följe
 deraf småningom upföres, äfven skiljagtig;
 och likväl formerar och bestämmer denna
 förening characteren. Vi finne äfven lika
 tydligt, at vanor härvid medverka, hvilka
 upkomma af de olika medel färskilda männi-
 skjor nyttja, at förse sina behof och bereda
 sin lycka. Det tyckas vara ömofärgeligt, at
 tänkesätten formeras enligt den sphere i
 hvilken man är, och at det fordras andre
 tvingande omständigheter och en annan ställ-
 ning för at ändra dem. Härifrån leder sig
 äfven utan tvifvel de olika fördomar, som
 vi finne inom färskilda stånd, de olika be-
 grepp och tankar, hvilka likasom äro ärf-
 lige inom vissa Classer. Om vi fäste vår
 upmärksamhet på et barn, hvars första lef-
 nads-år varit et beständigt tvång, så skole vi
 säkert finna det i följdén förbehållsamt och
 falskt; smickras det med föreställning af
 en tilkommande rikdom och äreställen, så
 skall deraf tildanas en kort-tänkt despot.
 Dessa begrepp skola stadgas med åren och
 fullkomligen ingå i denna människjans ca-

rafter. — I lika omständigheter och ställningar tyckes likväl, at characteren måste blifva den samma — men huru fallan äro omständigheterna til alla delar de samma? Huru många synbara, huru många äfven omärkliga skilnader förekomma icke deri, som dock alle hafva sin inflytelse? Och hvilken kan väl då finna underliga och oväntade de mångfaldiga skuggningar och oräkneliga olika drag, som träffas i sammanfattningen af människors characterer? Vi hafve redan talat om Religionens, om Lagarnes, om Climatets, om sammanlefnadens inflytelse på et folks nationela character. Des inflytelse på enskilde personers måste vara den samma; ännu mera synbar och verklig, i tynderhet som vi i våra granskningar alltid måste gå från det enkla til det sammanfatta.

All den kunskap och granskning, som leder oss til närmare kännedom af människjan, kan genom sit rätta användande leda til allmänt och enskildt väl. Om vi känne eller kunne utleta orsakerna til människors olika characterer, och om dessa orsaker äro sådana at de bero af tillfälligheter, eller omständigheter, hvilka af oss kunna ändras, beredas och förbättras, huru vigtig är då denna kunskap och huru lycklig inflytelse kan den icke hafva på vårt väl? Föreställsom

ofs desse spådere våra bröder, som ännu när-
 mast äro i sit första naturliga tillstånd; före-
 ställom ofs dem såsom spåda telningar, hvil-
 ka ännu taga den böjning och riktning, som
 dem gifves; föreställom ofs dem såsom nyls
 upkomna plantor af et ådelt frö, men om-
 gifna af ogräs, hvars frodigare vext skulle
 qväfva dem, om ej en skicklig hand undan-
 röjde detta hinder för deras tilvext, och til-
 delade dem den ans de behöfva til sin mog-
 nad. Påminnom ofs, huru småningom och
 omärkligt själen emotager, och bibehåller
 de intryck, som göras; huru tankegåfvan
 odlas, utvidgas och under det samma ledes,
 at se saker på den sida de föreställas; huru
 hjertat väner sig et antaga och älska det,
 som framvilas såsom godt; huru redan, in-
 nan eget öfvervågande tilkommer, man vä-
 ner sig at följa den ställning, i hvilken man
 är; huru lifligt dessa första begrepp fåsta sig.
 Vi se det oskyldiga barnet, jollrande i sin
 menlöshet, med alla kännemärken af et godt
 hjerta, med alla tecken til et eldigt för-
 stånd, med all bildningskraftens liflighet,
 med en uprighet, som intager, med en
 enkelhet, som hänför och hos ofs själfva
 inger en sällhets-känsla: Hvilka dyrbara
 egenskaper, hvilka ädla anlägg äro här för-
 varade til en god character? Men hvilken
 smärtande tanke; kanske skola dessa med

tiden försvinna; kanske, skall detta goda hjerta ännu, före sin mognad, genom missledning göras hårdt och känslolöst, denna eldiga fatningsgåfva föras från det sanna och verkliga, denna uprigtighet qväfvas under tvång och vanor, denna enkelhet förvandlas i en konstlad yta och försvinna under tilgjorda ställningar; kanske skola dessa dyrbara förmögenheter, som ligga förvarade i en ädel själ, vanvördas, aldrig vinna sin utveckling och aldrig upnä sin mognad. Kanske skall detta barn, då det inträder på ynglingarnes bana, äfven börja at trampa lastens väg, få et förderfvadt hjerta, et af falska principer förvilladt förstånd, en missledd bildningskraft, en olycklig och elak character.

Det är i sanning vid en sådan föreställning, beklagligen nog ofta grundad i erfarenheten, vi närmast måste inse värdet af den kunskap, som genom granskning af människo-characteren vinnes. Det är då vi liffligast ledas at, i den sammanlättning af orsaker, som vid des formerande influtit, utleta medlen och bana oss vägen til afhjälpande af et öndt, så hinderligt för vår och väre bröders sällhet. Också, hvilken vån af vårt slägte skulle ej, då han känner medlen, berjåna sig deraf? Hvilken skulle

väl vara nog grym, at, mot bättre vett och vilja, misledda et hjerta, til hvars rätta odling han kan och bör bidraga? Hvilken skulle utan öm rörelse se sin spädare like, ännu skicklig at emottaga Religionens, dygdens och årans intryck, och icke känna en rådande böjelse at verka til et så högt ändamål? — Det är sant: förförelserna äro många, afstegen låtta, och de hinder talrika, som möta vid danandet af en god character, och ännu svårare, at förbättra redan antagna böjeller och tänkesätt; men huru ljuf är den mödan, som användes för at göra våra bröder lyckliga? (Och när är människjan nästan lycklig utan en god Character?) Hvilken glad tilfredsställelse at, genom sit bemödande, se en like intråda på dygdens bana, innan han ännu behöfver begråta sina afsteg! Hvilken fågnande syn, då ynglingen lika synbart vexer i redlighet och åra, som hans yttre bildning tiltager i manlighet och styrka? Huru välgörande hvart drag af åra och redlighet, af Gudsfruktan och dygd, som djupt intryckes i des själ? Och när skulle mänskligheten mera förädlas, än då mänsklighetens vänner själfve på årans bana anföra sina spädare eller misledda bröder? Men, det är ej blott genom föreskrifter och upgifna lanningar, ehuru viktige och välgörande desse än äro; det är genom egna exem-

pel; det är genom en noga upmärksamhet på alla tillfällen och omständigheter; det är genom afböjande af alla misledande intryck; det är genom öfvertygelsen, talande till hjertat; det är genom en sann uplysning om den högre sällhet, som dygdiga tänkesfält och böjeller medföra, denna högre lycka vinnes. Och misströsktom icke om möjligheten häraf; nekom icke människjan en falenhet och en böjelse at emottaga goda intryck. Våntom ois, at då hon säkert ledes, uplyst infer och verkligt öfvertygas, skola äfven värdiga tänkesfält alstras och en god character stadgas.

Strödda anteckningar om åtskilliga Nationers inbördes Helsningsfätt och Vördnadsbetygelseser.

Non tamen sine usu fuerit introspicere illa, primo aspectu levia.

TACITUS.

Människjornas feder — i allmänhet omskiftande med tänkesätt, Upfostran och Religioner, hafva alltid varit et stort och lärorikt ämne för Filosofiens begrundningar. Man fann omsider huru nödvändiga goda feder äro til bibehållande, icke blott af den enskilda, utan ock af den allmänna sällheten. Så vida man med dem endast förstår et noga iakttagande af alla moralens reglor, hvilkas utöfning kallas dygd, få inses lätt den ofvikliga styrka de låna åt Regeringslättan, ja, själfva Religionen. *Plato* fordrade til en läker och vis styrelse, det federne måtte blifva så rigtade, så understödde, at de fyllde Lagarnes brist. *Servan* går ännu längre; han påstår: at federne förmå allt utan Lagar, men Lagarne ingen ting utan feder. Hvem kan icke häraf sluta, huru nödvändig en fördomsfri, en sedig upfostran är för all

ungdom, jag vågar läga, i lynchhet för det könet, som af gamal hård kallas de öma, det sköna? Hvem är det, som ingjuter stadga och återhållsamhet i den flygtiga ynglingens bröst, som eldar des vaknade begär efter ära, spänner des stråfvande efter själfständighet och bergning, utbildar des character, mildrar i manna åldern såsom makades tunga arbeten, afväpnar ledsnadens anfällande styrka; hvem är det, hvars blickar äga en så hög kraft? — Om icke de vackra, det behågliga könets? — Men är detta utan grundsatser, utan blygsamhet, utan kärlek för Fosterlandet, är könet, låger jag endast begifvet på sinnliga förströrelser, på yppighet, stånd och fysiolöshet, så är lätt att gissa, hvilken modell tidhvarfvers upvexande ynglingar ernå, hvad ändamål de ålyfta, hvilken skicklighet de förvärfva, hvilken borgerlig ära och tro de skola hyfa.

J ädla och sköna behagens döttrar! öfver halfva jordklotet förslafvade, på det itriga delen deraf dyrkade! Jäg är skyldig eder den bekännelse, den upslagne tidböcker liktom förestafva mig. Samniten och Parthern, desse Roms oförsonlige fiender, visste rätt värdera, och begagna er mägt. Det var j som, så tillågandes, bildade deras hjeltar, som skyndade deras fart på ärans bana,

och vid målet flåtadè myrten i deras Lagrar. Det var j, (för at nalkas våra tider,) som, nitiska för Fosterlandets frihet, nekade den Amerikaniska ynglingen at hvila i edra armar, så framt han icke kunde upvisa de årr hvarmed han segrande gått ur striden. — Då j än i dag egen samma behag, samma kjusningskraft, använden er til lika och ännu större föremål; läggen sista handen vid den Moraliska bildning som egnar vårt kön. Danen ots til mänsklighetens vänner, til dygdiga makar, fosterlandets hjeltar — och Philosophen skall oaktradt sin egenhets-känsla bekänna: *Detta är ert verk!* —

Men . . . . — jag måste lemna detta sköna och rika fält åt en mera målande pentel. Det gränisar blott til den plan jag egentligen valt til syn-punct. Med en flygtig blick årnar jag öfverfara den del af sederne, som innefattar vissa Nationers bruk och vanor i allmäna och enskilda sammanlefnaden. Dessa vanor inflyta icke fållan på lärtten at döma och handla. De stämpa, at jag så må fåga, Nationers skaplynnen, och gifva stundom anledningen til hvad man kan för framtiden hoppas.

I denna affigt har jag, vid genomgåendet af fårskilda Resebeskrifningar, efter hand

upptecknat hvad de meddela oss om vissa Nationers helsningsfätt och vördnadsbetygeller. Hos en stor del föker man dock förgefves något för detta ämne; emedan det dels undfallit den relande, dels kan hända förekommit honom som en småsak. Jag bekänner ock, at des updagande icke eger sammanvigt för människjans kännedom, för hjertans Historia, som våra Missions-journaler; men så vida bruk och Ceremonier utmärka Nationers tänkesätt, deras vildhet eller förfining, har jag trodt dessa anteckningar icke aldeles öfverflödiga. Och låt vara, at en teckning af våra ohöflade likars vördnadsbetygeller och helsningsfätt, endast skulle mana löjet på våra läppar, medlidandet ut vårt hjerta, — skulle blott ingå i graden af det nöjsama — ja, det som mer är, blott räknas til de vittra och onödiga mödor, liksom folianterne om de gamles ringar och stöflor — så — medgifvorn det, är åtminstone et bemödande mer, användt at gifva fart åt uplysningen.

I gamla Historiens yppersta urkunder finner man antecknad, huru de äldsta folkslagen berygade sin vördnad för Konungar och alla mäktiga. Man kastade sig med ansigtet ned i stoftet, och skylde det med händerne. Man bugade tre, tolf eller ännu

flera gånger. Sådane vördnadsbetygelfer mottog *Joseph Jacobs* son, sedan han blifvit medregent öfver Egypten. Så låt äfven Judafolkets regent helta sig. Detta slafviska bruk är än i dag bibehållet af Österländningarne. I Dahomey låg Engellske Agenten *Norris* vid et företvåde, huru regerande Konungens underfåter, eller råttare lagdt: slafvar, krålade på magen sålom maskar öfver den orene borggården, men blott til et visst afstånd ifrån thronen. Turkarne i akt taga nästan samma sed. För något mer än tu-hundra-år sedan, måste Agenterne från mindre mågtiga furstar, låta behaga sig at vid turkiska Audiencen tvänne Janitscharer med kåppar fällde de complimenterande hastigt til golvvet i Storherrens ålyn. En utskickad borde således på den tiden hafva öfvat sig förut at, som ordspråket lyder: *hoppa öfver kåpp*. *Clas Rålamb*, en Ivensk Ambassadeur i Carl Gustafs tid, såg et dylikt förfarande vid turkiska hofvet, med Siebenburgska och Moldauwer Agenterne. Man hotade *Rålamb* med et lika förfarande, men han undanbad sig i en trotsande ton denna halsbrytande ceremonie.

De känslige, förfinade men frie Greker, voro långt ifrån et dylikt vanhedrande krus. De upreste väl Tempel och stoder

år sina Gudar, sina hjeltar, men dyrkade ej de lednare. Det inbördes helsningsfåttel var hos dem ganska ömt och förtroligt. Den helfande tog sin Client vänligt med högra handen om hakan, som gerna pryddes af et vördigt skågg. Med detta handlag uppehöll man sin medspråkare. Vid skiljmessan nytrjades et ord som svarar emot vårt: "*Farväl til barnäst.*" Men detta ord var i deras språk högt välljudande och gravitetiskt.

Under den, tiden då medborgerliga andan ännu icke dragit silta lucken hos Romarne, var upförandet enkelt och otvunget, men federne mycket strånge. En vifs Romersk medborgare fick högtidlig förebråelse för det han kysst sin hustru, utan at hafva afseende på barnens närvaro, hvilka deraf kunde loandaliferas. — Inom hus helfade Romaren, om morgonstunden med et: Ave! om aftonen med et: Salve! och vid skiljmessan med et: Vale! hvarvid de tvånne främsta fingerne sakta trycktes til munnen.

Högtidligast har likväl alltid våre urgamle förfäders, de redlige Göthers helsningsfåttel förekommit mig. Hvem känner sig icke eldad af samma årlighet, samma bergfatta tro vid hogkomsten af deras manliga, och

och skakande handslag, som så väl uttryckte oförställda känslor, vid dessa ridderliga handslag, som icke gerna gifvos utan bepröfvad ståndagtighet i nöd, i faror, i själva döden. När man jämför detta värdiga uttryck af vänskap och fosterbrödralag, med våra tiders så smilande, som alltid tjänstfärdiga: *Ödmjuka tjänare!* — är man frestad at med *Rousseau* häkla, om icke fördöma den ytterliga förfining i seder, som tidhvarfvet lägger på sin merit-lista, men hvilken må hända, blott tjänar at malquera en *Leo X*, en *Richelieu*.

Nästän lika uprigtige vore Judarne, om de följde de föreskrifter deras vördade Talmud innehåller. Denna bok skall förbjuda dem at helia en Christen, om de ej tillika hemligt förbanna honom; och om de nedlära sig at önska en sådan relande en lycklig färd, böra de sakta tillägga: *en dylik som Pharaos i röda hafvet eller Hamans i galgen.* — Det är troligt, at dessa stadgar underlåtas, — at en bok, upfylld af så uppenbara orimligheter, är en störesten, äfven för de Judar, som deri söka uppbyggelse, ljus och tröst.

Kastom nu först en blick på några af Europas hyflade folkslag, och man skall finna, huru ömlom friheten, ömsom lyvartsjukan gynnat eller vanställt helsnings-låten.

Engelsmannen t. e. bibehåller än i dag i detta bruk en värdighet, som går nära våra förfäders. Mot könet visar han sin åktning endast genom en bugning. Vänner och mera kände lägga vid förbigående sina främsta finger på munnen under någon böjning på hufvudet. Lorden lyfter endast på sin hatt när han går förbi thronen.

Fransmannen har, oaktadt sin smak för öfverdrifvet krus i detta fall, bibehållit mycket af sin granne, Britten. Karlarna hells inbördes ungefär som vi. Fruntimren deremot njuta ingen handkysning. Vid förestående långa och öma skiljemessor, bekomma likväl de af mankönet, för slägtskap eller annan ynnest, en kys på kinden. Såsom Republikan, lär Fransmannen icke försmå detta lilla ömhetsprof, ehuru man icke nu mera, såsom förr, kommer at föra sina Damer på hästländen til Cour på Louvren; en sed, som var hos hofmännen bruklig i Frans rikes tid.

Italienaren — i allmänhet hämndgärrig och svartsjuk, tillåter icke gerna några friheter med sina fruntimmer. Då en främmande eller bekant föreställes värdinnan i huset, eger han tillåtelse at framtråda, och under en bugning lägga sina tvänne främsta finger

i fruntimrets hand. Det var vid et dylike tilfælde, som Grefven af *Stollberg*, fick följande compliment: *Signor! La mia moglie e tutta la mia casa sono ai suoi comandi!* ”Herre! min hustru och hela mit hus står til er tjänst.” — Olycklig den, som tager detta anbud i sin strängaste bemärkelse!

I Ryssland är menigheten fins imellan mycket krusfam. Man helsar hvaran med blottade hufvuden, med bugningar, önskar hvarandra godt o. s. v. Sådant sker med mycken liflighet och tusende årbårder. Mot dem af högre stånd vilar sig en krypande slafviskhet. Man kastar sig til jorden, och stöter pannan i marken. Herr *Coxe* åtnjöt under sin resa sådana höflighets-betygelses både af barn och bönder.

Herrarne i Ryssland helsa äfven med djupa bugningar, och fruntimren, som icke niga, beryga sin höflighet med hufvuders böjning. En cavaller kylser stundom fruntimrets hand, och får tillbaka en kyss på kindbener. Är det någon Herre af hög”vårdighet, så hånder, at et fruntimmer lär sig vilja kyssa hans hand, det han likväl förekommer med en kyss på kinden. Vänner och kände kyssa på en gång hvarandras händer och sedan kindbener.

Polackarne, ehuru med Ryfsarne i nabolag, ega dock olika helsnings-sätt. De nedböja hufvudet, under det de lägga ena handen på bröstet, och sträcka den andra åt jorden. Men då en ringa person möter en förnäm, böjer han sitt hufvud nästan ned till marken, och lägger tillika sin hand nära den personens hals, för hvilken han betygar sin vördnad.

Hvem skulle icke häraf med en smärtsamt känsla sluta, at man reser i de länder, där Feodal-systemet ännu herrskar, och där så kallade lifegne trålar blottställt sig för knut-straffet eller galgen.

Detta i korrthet anförda vare nog om de mera hyllade Nationers helsnings-sätt. Det är svårt at updraga några närmare skillnigheter. Nästan öfveralt i Europa hettas man med hattens aftagning, med bugningar. Huru handkyllningen blifvit bruklig i Norden, är svårare at låga. Man gissar, at den Apostoliska led de förste Catholske Missionärer medförde, at låta kyssa sina händer, slutligen, sedan prestväldet uphörde, kommit i touren till Frantimren, som förmodligen icke mistyckte at uplåttas i de nedstörtade helgonens ställe.

Vådom vår upmärksamhet till Asiaten, Africanen och Naturens öfriga vilda söner.

Mussulmännen möta hvarandra inbördes med denna helsning: *Frid vare dig!* (Alleikym Salamin) hvarvid högra handen strykes på skägget, och lägges på vänstra bröstet. En Christen åter heflas med et: *god morgon!* (Sabanus hairol-lun) eller: *Vän! huru mår du?* — Den fordom brukliga heders-titeln af — hund, åfna, otrogen (på Turkiska, Jaur) m. m. som Européen måste af Turkiska pöbeln emottaga, är tåmmeigen aflagd, och man har å vår sida, liksom i utbyte, af erkänsla uphört med den ingen ting mindre än Christliga bönen mot: *vår arf-fiende Turken.*

I det nu af trälar eller half-vildar trampade Grekland, är en sedvana qvarblifven, som bär sporr af den urgamla attiska vekligheten. Flickorna i detta förkjufande land bruka ännu, at vid möten fatta hvarandra i öronnibben, och kyssa hvaran på ögat. Detta helsnings-lått omtalas redan af *Theocritus.*

Araben nyttjar mera förstållning. *Ntebubr* berättar, at då mankønet i Jemen trefas, låtar man ifrigt vilja kyssa hvarannans händer. Bruket tillåter dock ej sådant förr, än efter många ryckningar på axeln. Den äldste tilstäder slutligen, liksom emot sin

vilja, at kyssa et af sina finger. Vid möten plägar man äfven famnaga och röra hvaran med kinden; likalóm kyssningar på skäggen och mantelfällarne äro mycket gängse.

Bedouin-Araben, som irrar i Sinais öknar och vid gränserne af Egypten, skulle man med skäl kunna kalla något Egoistisk i sin helsnings-sätt. Då desse halvfröfvare råka hvarandra, låger *Niebubr*, räckta de hvarandra väl tio gångor handen, men kyssa blott sin egen. Et bruk, som synes mig här i nordén i vissa omständigheter kunna med fördel efterföljas.

Af Asiatiske Nationer lär ingen öfvergå Chinesen, at på et tröttande sätt vara höflig. Då en Europeisk Ambassadeur vill hafva företräde hos Chinesiska kajsersliga hofvet, måste han i 40 dagar förut öfvas i Ceremonieler. En quarantaine, som jag föreställer mig odrägligare än pest-smittans. — Chinesens inbördes helsning består i at lägga händerne i kors på bröstet och böja ned hufvudet. Om två vänner, som icke sett hvaran på lång tid, mötas, lå falla de på knä, luta ansigtet ned til jorden, stiga derefter up igen och fortsätta denna compliment två eller tre gånger.

Konungarne i Siam vördas nästan såsom Gudar. En djup tyfmad herrskar i deras

palats. Ingen får där tala. Alla befallningar ske genom tecken. At nämna Konungens namn är vid högsta straff förbuden, äfvensom at fråga huru han befinner sig. Behagar Monarken någon gång göra en ljöpromenade, måste han sitta ganska högt i luften, och alle invånare i staden gå ur sina hus, skynda til stranden och där ligga på sina ansigten, så at ingen må vara på högre rum än Konungen. Ingen träl vågar stiga up i öfra våningen, då hans Herre är i den nedra. — Geometrien ingår således i detta folkets Ranglista på et märkligt sätt, hvilket ger tillkänna, at Siamesen står något långt ner på förnuftets.

I Japan, detta Despotismens paradis, helsar man få til sägande med hela kroppen. Hufvudet slänkes framåt och i det samma läggas händerne mot knäna. Stundom slätar man dem under knävecket och stryker dem så ihopknäppte ända under hålen, alt som helsningen skall uttrycka vördnad. Ju djupare den skall visas, desto mer böjes hufvudet emot jorden. När man vanligen talas vid, eller någon ting öfverlemnas sker, det alltid i denna ställning. Möter den ringare en förnäm på gatan, så blir han stående i nyfsnämnde ställning til des den förnämme gått förbi. Mötas åter två af lika rang, så

stadna bägge för at aflägga ofvannämnde compliment, och skiljas ifrån hvaran i en lurande ställning. När Japonelarn träder inom et hus, faller han på knä, bugar mer eller mindre djupt med hufvuder. Vid afskedstagandet i akttages en lika mattande höflighet.

Invånarne på Madras och St: Thomas helsa hvaran, under det de föra båda händerne åt pannan. De, som vilja visa sig mycker artiga, buga sig något. För printar och dylika personer kröker man ryggen ännu mer; rör med handen först vid jorden, sedan bröstet och sist pannan, hvilket sker tre gånger å rad; härunder låges: *Gud gifve er helsen!* Hvarpå svaras: *Gud gifve er samma nåd.*

Adeln (Chamorris) på de Marianiska (Insula latronum) öarne, anser sig så långt förnämre än det öfriga folket, at ingen får tala vid dem utan på långt håll. Folkets inbördes helsning består eljest i at gifva hvaran et stycke *Betel*, och at lägga sin hand på hvarandras mage.

Ingen ting skulle hos Européen förekomma ohöfligare, än at blifva helsad med ryggen. Likväl är det i Trozembouc en lag, at alle underlåtare skola där vända ryg-

gen til då Konungen passerar. Dörrar och
 fenster måste äfven tillutas. Suppliquer och
 dylikt hänges på en lång kåpp, och fram-
 tickes under armen til Monarken.

Då inbyggarna i konungariket Juida
 under refor trefas, kasta de sig hufvudstupa
 ned ur sina hängmattor, kyssa jorden, klap-
 pa händerna, och stiga lå up igen.

Invånarne i Manilla påstå, at höflighe-
 ten fordrar, det man vid möten böjer ryg-
 gen mycket djupt, at man lägger båda hän-
 derna vid kindbenen, under det ena foten
 sträckes i vådret och den andra hålles krökt,

Vår *Norborg*, känd för sin lärdom och
 mångåriga refor, och om hvars pålitlighet
 det nästan vore et brott at tvifla, berättar,
 at då de kringvandrande österländske her-
 darne träffa någon förnäm person, utgjuta
 de sin höflighet i dessa ord: "Herre! du är et
stort Kreatur och vi äre flugor under din
 svans." Den öfriga delen af denna helsning
 är i så orientalsk stil, at jag för Europeiska
 öron, ehuru på tanningens bekostnad, måste
 indraga den. Det värde som desse Nomader
 sätta på Stor-boskap, deras förnämsta handel,
 lindrar, jag vill icke säga, rättfärdigar, bil-

den *). Det är för öfrigt bekant, at pennin-
gar i vår gamla Lagbok kallas *liggande få*,
och at en Råntmästare af dylik orsak kalla-
des: *Fåberde*. Ingen fann sådant anstötligt.

De Morer, som bebo kusterne af Afrika
vid Medelhafvet och längre in i Kåjsaredömet
Marocco, hellsa stillasittande med benen i kors
under sig, och gifva den kommande et hand-
slag; under förfrågan om des heltas tillstånd.

Abysinien var före *Bruces* Relä föga
känd; äfven som Nilens källor. Nytsnåmn-
de resebeskrifvare lemna oss följande om
Abysinierns vördnadsbetygelse för landets
Regent. "Då man framträder för Konungen,
kastar man sig först på knä, sedan hvilat
man på flata händerna, hvarest pannen siff-
nåkas golfvet." Somlige lärde påstå at *Cyrus*
infört denna vördnadsbetygelse hos Perlerne,
som än i dag nyttja aldeles samma bruk.

*) En Arabisk Poet har någonstädes kallat en
Hjelte af sin Nation för *Äsnan från Mesopota-
mien*. Detta, säger en vis utmärkt Författare,
var et lika så smickrande beröm som då an-
dra Folkstogs skalder likna sina Hjeltrar vid
Lejon och Örnar; ty i Mesopotamien, skola
Älnorna i styrka och skönhet öfverträffa Hä-
star, och där kunde själfve *Scipio* varit smic-
krad af en sådan jämnörelse.

Historien berättar oss, at *Conon*, skickad som Legat til Persien, ansåg denna höflighetsbetygelse vanhedrande för sig, såsom en fri Grekisk Medborgare; hvadan äfven underhandlingarne skriftligen måste gå för sig.

Den Abysniska Hof-Audiencen har dock fordom egt ännu större olägenheter. Då *Pater Labo* upvaktade Konungen i Abysinien, blef han just under complimenterna anfallen af tvänne starka hofbussar, som pryglade honom vederbörligen. Vid dören åter, til hvilken han visligen begaf sig, mötogs han med mycken höflighet. På tillfrågan: om orsaken til et sådant förhållande, svarades: at det var en införd plägsed, för at ge främlingar tilkänna, der inter rapprare folk gafs i verlden. Det var således ej nog at vid det respectabla hofvet ega en smidig ryg; den måste tillika vara mycket stark.

Vilden i Nya Orleans påstår, at Europeén felar i vördnad för sina Regenter. Då jag visar mig, säger han, för en stor Chef, hellar jag med en lång tjuering. Sedan smyger jag mig til det innersta af kojan, utan at kasta en enda blick åt den högra sidan, hvarest Chefen sitter. Det är där jag förnyar min helsning, i det jag lyfter händerne öfver hufvudet och tjuer tre gån-

gor, Chefen bjuder mig då sitta, genom en liten rörelse med munnen. Jag tackar honom med en ny tjutning. Vid hvar fråga Chefen gör, tjuter jag til en gång innan jag svarar, och går så mina färde under en ouphörligt tjutande, til des jag är ur hand åsyn.

På Nya Zeeland och Vänlighets-öarna hellsade de Wilde därstädes Capitain Cook och hans sällskap med nåsornas hopfogande och sammantryckning, hvarest de togo de främmandes händer och gnedo dem någor hårdt mot deras mun och näsa. Söderhafsvets åboer hellsa nästan alle på detta sätt.

Herr Cook berättar äfven huru en Höfding från Tongatabu, vid namn *Finu*, efter landets sed mottogs. Då denne *Finu* landsteg, hellsades han af hela folkhopar med en så djup bugning, at deras hufvuden lades til hans fötter, dem de äfven vidrörde förflytt med handens flata och sedan med des yttre sida.

Här gifves smärre Nationer, som äro okunnige om minsta höflighetsbetygelse. Kamtschadalern, Grönlandaren, Kaliforniern och Hottentotten vet ej en gång hvad det är at lytta på mössan eller kröka rygg.

Herr Cook fann dock Östra hafvets åboer lyfta på mössan och buga djupt. Det ena är Naturen i sin grofhet, det andra i sin enfald.

* * *

Detta är hvad hittills hunnit antecknas om åtskilliga Nationers helsnings-sätt och vördnadsbetygelser. Utan tvifvel är här mycket oanmärkt i brist af tilgångar, belästenhet; man ville äfven tillägga tid: i fall mån derigenom kunde med mindre skäl förebrås för det öfverdåd at hafva framlagt et halft utkast. En betydlig efterskörd kan således ännu säkert göras på detta fält. Man skall med nöje te en medskördare, öfvertygad at forskning och möda längre framtränga genom förenade krafter, flit och erfarenhet, än genom en endes arbete.

Vaktom ols då at misškänna deras bemödande, som ur häfderne samla och likasom på en tafla visa hvad människjan i sedlighet eller dårskaper varit under farskildra tidhvarf, under vissa brytningar mellan råheren och mera förfinad odling. Man skulle kan hända deraf haltt få sluta, hvilka anlag människjan har, hvad medel hon fått at dem

utveckla, hvad hinder hon eger at nedbryta och hvilka krafter hon fått at upnä sin bestämme. Det är tannt, at tufende löjliga upträden vila sig på detta fält; at man stundom finner förnuftets sporr nästan igengrodd, at derföre otaliga dårskaper herrskar och ännu herrska. Men Filosofhen vet äfven här af begagna sig. Han kan bättre uttaka sinnlighetens ytterligheter, bättre utpeka de ömkeliga, och löjliga i tidevarfvets character och sist genom denna labyrinth, med det tråd honom råckes af visheten, leda sig till medelpuncten, för at där kräfta det vidunder, jag menar okunnighet och vidskepelse, som så länge varit mänsklighetens Minotaurus.

Om Spel.

Quelque corrompu que soit le monde,
il n'y a cependant jamais eu d'homme, qui
ait été fort estimé pour avoir aimé le jeu.

Ibland de dårskaper som åtfölja den förfinade Samfunds-människjan, har passionen för Spel ofta förefallit mig såsom förtjänande et märkligt rum, och såsom värdig Philosophens dom. — Jag vet at mycket är skrifvet i detta afseende, och at ännu mera blifvit taladt, äfven någon gång, för at härma den rådande tonen i et sällskap, af själfva Spel-professionisten, som ibland uplyst folk visligen funnit sin dålighet bäst gömd under betygandet af förakt och afsky för den samma gemena handtering, som han hvar dag, inom låsta dörrar, och gömd för den publika rättvisans blick, är färdig at förnya. — Då således mycket redan är sagdt i detta ämne, och då, sannolikt, ännu mycket skall blifva sagdt utan all verkan; då man fortfar at högtidligen fördömma, och i tyfther idka detta lösdrifveri i seder, hvarigenom så mången yngling af bästa hopp för framtiden, ledes genom en irrgång til Schavotten eller Gåldstugan; hvarigenom så mången redlig

Åmbetsman frestas at upoffra egen förmögenhet och ofra Statens tillgångar, egen heder och ofra sit Åmbetes anteende; hvarigenom så mången husfader lockas at våga den sista penningen af en måttlig inkomst, hvilken annars kunde vara tillräcklig at skydda en talrik famille ifrån elände och at dana en vexande afföda til dygdiga medborgare i en kommande generation; då raseriet för Lotteri och Kort-spel i vårt philosophiska tidvarf tyckes likafom trotsa förnufter Lagarna och det publika föraktet: Lönar det väl då mödan at en svag röst höjer sig emellan åldriga missbruk, hvilka genom vanan förfärfvat et tycke af *urminnes häfd*? Lönar det väl mödan at återtaga et ämne, som lå ofra blifvit afhandladt; at vidröra de milda foster, dem snillets åskviggas endast förmå at någon gång för en kort stund quäfva men icke aldeles förbränna? Och är det väl en ung och begynnande författares lott, at lyckas i et sådant storverk? Nej — men då jag öppet erkänner mit misstroende, förtalar jag dertfore icke min rättighet som medborgare, at tala fritt men laglydigt öfver et ämne, lika värdigt upmärksamhet vid thronen som i hyddan.

Hvar är det ställe i mit fädernesland, hvarest icke Spel-raseriet visar sit välde?

Vid

Vid högtidligheter och i hvardagslag, i stora sällskap och i de enskilda, i Assembléer, Ordens-samfund, på Vårdshus, Källare och alla förtårings-ställen — öfveralt spelas. Jag önskade at kunna glömma, det vissa kulor fordom funnits och kanske ännu finnas, ehuru dolde för ljuset och Lagskiparens öga, hvarest rofdjur i människo-hamn förfamlat, och kan hånda, ännu förfamla låttrogna ynglingar omkring de bord, dem sveket framställt, taskipeleriet serverat och plundraren afdukar. Om någon enda af de få kallade *Spelklubbar* ännu skulle finnas, oakadt de strångaste Förbud, och den vaktsamhet hvarmed dessa handhafvas, må det blifva en helig pligt för hvar rättskaffens medborgare, at uplöka dessa källor til det vexande Sedeförderfvet, för at sedan genom Lagens åtgärd kunna för alltid tillsluta dem! — Mången gång finner en våltänkande man sig tvungen at fly de sällskap, i hvilka han gärna önskade infinna sig, och där han kunde ega de ädlaste nöjen för snillet och hjertat, om icke Spel-yrans uptagit den tid, som mycket vettigare kunde användas, eller fördrivas, om det någonsin blir nödvändigt at fördrifva det flygtigaste af allt. Det här ofta händt denne man, at blifva upfångad af dessa lyslöse, som bortspringa en half dag för at anskaffa fjerde man i et Spel-

partie. Det har hänt honom at, bjuden af sina vänner, knappast inträda i et talrike och lysande sällskap, och knappast hinna fullända de brukliga helsningarna, innan han antingen slåpas til et Spelbord, där han dömd at tanklöst förnöra flera timar, eller ock, om han vågrar at Spela, blottställa sig för den obehagligheten, at midt i et större folksamling befinna sig ensam, och uthärda et tvång som af intet nöje ersättes. — Det har hänt honom, at vid andra tillfällen besöka sina vänner i upslåt at njuta förtrolighetens och litteraturens nöjen, mer redan finna Spelborden framsatta. Han har sett passionen för detta tidsfördrif lika utspridd i alla kretsar, ifrån den förnåme och rike, genom alla gradationer af stånd och vålmåga, ända ned til den arbetande och minst förmögna hopen. Han har sett de nådiga Herren hafva sit Spelsällskap vid et mahogony bord, och drängarna på samma tid spela sit partie Baston i farstun, eller höfligare lagdt, i Tambouren. Han har sett under sina sommar-promenader, människjockor af årskillig moralité, förfamlade omkring kängelbanor, hvarest tjänstmannens kvartal och gefällens vecko-lön inom några minuter skyndat sig utur egarens och i Spelarens fickor. Han har äfven sett den fatige på Assistance-Contoiret, eller annorstä-

des, pantsfatta det sista redbara han egt, och med den sålunda förvärfvade summan förfoga sig til närmaste Collecteurs-Contor, för at göra infatts på numror, dem hans inbillningskraft under fömnens föreställt honom på en korsväg, i en fönster-ruta, eller i en viglekring, men som icke des mindre ej utkommit. Han har funnit hågen för Lotteri och Kort-spel urarra til en verklig sinnessjukdom, lika skadlig för arbetsdriften, vålmågan, sällskapsnöjet och fedligheten; och bör det då icke förstås honom, om han med en oförställd ifver förklarar krig emot dessa föråldrade ovanor.

Man spelar i allmänhet i 2:ne affigter. I upslåt *at roa sig*, och i upslåt *at bli rik*. Det förra är *dåligt*; det sednare *brottsligt*. Man spelar för *at roa sig*. Hvad skadar det, låger man, at den rike spelar? Han råll en obetydlig förlust utan saknad, och han behöfver ej för sin utkomst binda sig strängt vid mödan; således har han äfven tid nog. Men, då det icke kan förnekas, at hvila och nöjen äro outhärliga för människo-naturens bestånd; då det medgifves at all kraft, som outhärligt spännes, måste i för tid brista eller försvagas; då det äfven erkännes at den af lyckan gynnade för en

mera beqväm och maklig lefnad, eger mera
 omväxling i förnöjelser, än den vanlottade;
 så återstå likväl ännu i själfva nöjers ögon-
 blick pligter at fylla, pligter emot oss själf-
 va och våra likar. Man är skyldig sig själf,
 at välja de nöjen, som äro de renaste och
 fullkomligaste, som ej följas af ledsnad eller
 ånger. Skulle då ej den rike kunna för-
 skaffa sig tannare nöjen än Spelets, han,
 som för sin guld kan begagna alla tillfällen?
 Skulle icke han af naturens skönhet och
 pragt, af Literaturens och Konsternes ge-
 nom upmuntringar framkallade måsterverk,
 af slitens nya skördar, beredde genom hans
 omsorg — skulle han icke af alt detta kun-
 na hämta anledningar til des ädlaste glädje;
 och kunne vi föreställa oss denna glädje så
 tröttande, at den någonsin behöfde afväxlas ge-
 nom Spel? Nej — för den rike öppnas de tal-
 rikaste tillfällen til Sällhet, om han endast
 förstår at nyttja dem; men om han icke
 det gör, må han då Spela, och derigenom
 gifva tänkaren skäl at beklaga hans förstånds
 fattigdom. Naturen, konsterna, lecturen och
 välgörandet äro outöfliga källor til förnöjel-
 se. De äro öppne för hvar och en, och den
 som genom sin rikedom fått rättighet at
 hämta mycket ur dem, är föraktlig om han
 försummar det.

Föreställom oss den tanklöse vekling, som, rusig af Spel-yrans, vågar sin egendom på Kort-ódet; om han vinner, huru fånig är icke hans förnöjelle? Om han förlorar, huru hemsk är icke hans ledsnad? Och den dagning af förnuft, som då ofta framskymtar, huru straffande är icke den? Igenom hans själ ljungar då ej fällan den förebräelsen: Med dessa förspelade penningar hade du kunnat rädda flera nödställda, hade du kunnat uplyfta en tacksam like ur eländet, hade du kunnat framkalla nyttiga företag, hade du kunnat förvärfva dit förstånd en högre odling; men hvad har du nu öfrigt? Harmen och tomheten. Dock, jag bör nämna det, en ursåkt gifves för den rika spelaren. Men denna ursåkt är en förödmjukelse, och består i en vanvårdad upfostran, samt deraf följande natursdålighet. — Ofta kommer man i sällskap, hvarest Spelet aldrig nog tidigt kan begynnas, och hvarest, sedan nyheterne för dagen och förtälet öfver några frånvarande blifvit tömde, ingen ting mer är at säga. — Olycklig den, som i et sådant Sällskap vill leda samtälet på mera redbara föremål — man skall ej förstå honom. Han skall snart finnas odråglig, eller, det beqvämaste sätt at fördömmas den förtjänst som man ej kan värdera, bakom solfjådrarna bedömmas löjlig. Men just denna

omständighet, just detta behof af Spel, tyckes nedflytta dylika Sällskaps moraliska värde. Det är bättre, säger någon, at spela än at förtala. Sant: men bägge dessa yrken äro förakrliga, och skulle man ej genom ståndagtighet i klokt fattade beslut, samt en förbättrad upfostran en dag kunna hoppas, at den ena dårskapen ej mer skall tjäna til ursäkt för den andra. *Valet af nöjen* är således en helig förbindelle emot oss själwa, vi böre *wälja klokt* om vi vilje utvaldt njuta.

Men hårtil kommer ännu en förbindelse emot våra likar: *Det goda efterdömet*.

Hurudant efterdöme gifver då Spelaren? Jo, förlörellens. Det är en urgammal egenkap af mänskliga fåfängan, at vilja synas bättre än hon är. — Detta sträcker sig til alla hånseenden, således äfven rikdomens. Nu bortspelar den rike betydliga Summor som han kan umbära, och den mindre bemedlade bortspelar det nödvändigaste, för at synas lika rik med den förre. Nu förflölar den rike en rid som han ej annorlunda förstår at använda, och den mindre bemedlade, smickrad af at kunna håрма denna orklöshet, vanvårdar det kall, hvaraf han skülle ega sin bergning. Rådfrågom de

ytterligt förfinade Nationernes häfder, och vi skole öfveralt finna, at de mågtiges ton bestämt de Ivagares, at fåfången alltid släpat sig fram i spåret af något ofvanifrån kommande irrsken, och at Luxen merendels börjat i de högre kretsarne, derifrån nedstigit til de lägre, samt alltid nödgats vara be-
 tänkt på nya uppfinningar, hvilka sållan länge egt bestånd, emedan de altför hastigt blifvit af den nyfikna hopen efterhärmade. Hvad är orsaken til alla hastiga ombyten af våra Damers prydnader? Jo Fróknarna få knapt exequera ritningen ur en Theater Almanach, innan Mamsellerna visa sig i samma parure, och knapt äro dessa dermed färdiga, tórån Pigorna äfven begynna at formera sig efter det nya idealen. Den förnåme har alltid velat ega et företräde, och då han mera sållan kunnat förvärfva det genom redbara för-
 tjänster, har han sökt det i chimerer. Den lägre hopen har alltid sökt at lysa sig ur sin oberydlighet, och då den icke alltid kunnat lyckas deri genom härmningen af de stores talanger, har den valt det, som lättast kunnat härmas; deras pragt, deras fåfånga och deras luxe. — De höge och rike spela, och fåfången finner genast detta tid-fördrif förnåmt, hvarföre hon iltånas at äfven nyt-
 tja det. Beskyddaren älskar Spel, och alle hans clienter, för at visa sig sållkapslike,

göra äfven Spel til sin hvardags-sysla. Mången har äfven gått så långt, at han med flit förspelat sin egendom, för at på detta sätt köpa en betydande Spel-älskares förord, och vinna en affigt, en pension, en befördran eller andra fördelar, hvilka, om de äfven vunnits, likväl aldrig upgått i jämn-
godhet emot den själständighet som förut blifvit frivilligt upoffrad. — Det tyckes som dårskaperne, genom alla verlds-åldrar, egt en större kraft än Dygderne, at smitta hela folkslag, och oordningar hafva merändels fått påsera under skydd af moders en-
våldiga Lagar. Hvarföre? Jo dårskapens tjänst kostar mindre möda, mindre upoffringar, än klokhetens. Men skola då aldrig klok-
heren och dygderne blifva et allmänt mode? Til mänsklighetens tröst, vågom at hoppas det, men under tiden, medverkem, i hvad vi kunne, genom egna efterdömen, och hö-
jom ofta våra röster emot sede-förderfvet. Detta bemödande hedrar hvar Medborgare, och om det länge skulle blifva utan nytta, så skall det dock småningom nåta på dår-
skapernas colossala grupppe.

Men ännu återstår en del af min lilla Afhandling. Man spelar för at bli rik, och detta har jag vågat kalla *Brottsligt*.

Kan hända någon skulle anse för oafgjordt om bemödandet til Spel-vinst, mera härleder sig från et *dunkelt förstånd*, eller från et *elakt hjerta*. Jag härleder det ifrån *bägge*. — Föreställom oss et Sällskap, hvars ledamöter samlat sig i den enda afsigten at vinna penningar, den ene af den andre. Hvar och en gör sig vid Spelets början lika hopp, och en viss dysterhet, lik fångellenas, utbreder sig snart öfver alla ansigten. Man eger endast själ för det guld, som lyter för ögat, och en hemlig fiendlighet til detta guldets egare infinder sig snart. Då den enes fördel måste grunda sig på en annans förlust, hvilket här är den enda möjligheten, så behöfva ej många stunder framlöpa, innan Spel-ödet gjort några glada och de öfriga modfälda; innan en hunnit samla hvad andre måst förlora. Men snart vänder sig lyckan ifrån den gynnade, och han förlorar alt hvad han nyls vunnit. Han börjar då at blifva het, at våga ännu större summor i hopp at på en gång kunna ersätta hela aftonens förlust, men han fortfar at vara, som man läger, i otour. Besinnom hvilket svall af häftiga och stridiga känslor, hvilka hastiga språng ifrån en glad yrjel, til en hemsk förtviflan, hvilken rofgrighet i det ena och hvilket människo-hat i det andra ögonblicket, måste rafa i hafard-spelarens

bröst. Besinnom sedan huru han, ån öfver-
 dådig i slöseriet med en lättfångad rikdom,
 ån nedslagen och förbittrad då han förlorat
 mer ån han egde, i bägge fallen år ohågad
 och ofkicklig til nyttiga värf. Och frågom
 sedan: hurudan medborgare år han? Eller
 skulle vål den ega et ådelt hjerta, som med
 förefotts använder alt, åtven ofta sveket, at
 rikta sig genom andras olycka! Skulle den
 ega et ådelt hjerta, som icke allenast med
 kallfinnighet kan åskåda, men åfven med en
 falsk vånskaps värma förleda den oför-
 farne? Skulle den ega et ådelt hjerta, som
 har nog girighet at mången gång röfva til
 sig den sista spilra, hvarvid den förolycka-
 de ånnu håller sig fast för at icke sjunka,
 Kanhända hafva de rotdjur funnits, som
 lockat mången enfaldig yngling at göra så
 kallade Honneurs-skulder, och sedan öfver-
 talat samma yngling at begå oredligheter
 för at kunna betala hvad som aldrig borde
 betalas. Kan hända hafva åfven sådane funnits,
 som egt nog oförskåmdhet at i Concurser
 efter en Spelare infinna sig och inför Dom-
 maren besvärja fordringar, tilkomne genom
 Raffel eller Biribi. — Kan hända — men
 hvarföre anföra flera exempel af dylik be-
 skaffenhet, för at bevisa det, som icke be-
 höfver många bevis. Det lærer vara ostri-

digt, at Hafard-Spelare ega et *elakt hjerta*, men de ega åfven et *dunkelt förstånd*. Med förstånd kan jag här icke mena Spel-konsterne, utan de allmäna grundsatser af Sanning och Rätt, som tilhöra hvarje uplyft människa. Och huru skulle Spelaren kunna ega dem, eller, om han ock verkligen egde dem, huru är det möjligt at han ändå kunde fortfara med et yrke, det osäkraste af alla. Hafard-Spelare kunna delas i tvänne flockar: De Bedragne och Bedragarna, och det är allför fannt, hvad Regnard låter Theodor låga i Comedien:

Der denna marknad hålls, man kan för afgjort
taga

At den bedragen blir, som själf ej lärt bedraga.

Detta antal af Bedragne är alltid det största. Huru mången ung och rik arfvinge, huru mången yngling af talanger, som genom Spel-yran förlöstat sin förmögenhet, släckt sit rygte och tillstängt vägarna til framtida själfständighet, hafva icke vid en mognare ålder med försviflan sett tillbaka på de oanvända ungdoms åren, och förbannat sina förledare och sin egen blindhet. Men det har redan varit för sent. — Armodet och förakter hafva, sammankådjade,

flugit i deras fjät. Och desse ynglingar, om de sedan förmått lyfta sig til någon medborgerlig sällhet, hafva dock sällan kunnat aldeles attvå de fläckar, dem minnet af deras fordna utsväfningar likasom inväfvit i opinionen om dem. Den uplyste, ehuru oförstränge granskaren, frågar sig alltid: Bör jag tro denna mannen; han har ju varit Spelare och kan få et nytt anfall af samma dårskap. De söka ofta en ursåkt i sit förstånds dunkelhet, i sin ungdoms oerfarenhet, men men svarar dem merändels med rättvisa: Okloket och brottslighet, mörker i förståndet och nedrighet i viljan hafva lika skadat Et. Men nog om desse, som, ehuru värde de rättfärdiges afsky, likväl ej sällan tillika förtjåna människo-vännens medlidande. Ån återstår at betrakta en Clafs Spelare, jag menar *Bedragarena*. At desse fallit djupt i moralisk förnedring, lärer ingen neka. Medgifvom at de ega någon listighet, någon sällskaps-qvickhet, och mycken list; men hafva de lannit förstånd? Må erfarenheten säga oss, hurudane Medborgare de varit innan de formerade sin complott emot osskulden och ensaldigheten; må hon säga oss, om de förlummat eller begagnat alla genom upfostran budna tillfällen til förädling — och snart skole vi upptäcka at den ene varit en onyting, lik bergshällen hva-

rest ingen planta kan fåsta rötter; den andre en genom upfostringens efterlåtenhet bortskämd yngling, hvilken kunnat få lära alt, men äfven rådt sig själf at försumma alt; en annan åter en Äfventyrare, född i rikdomens sköte, med tidig håg för utsväfningarna, men ingen håg för mödorna och nyttan. — Vi skole finna at desse, sedan de vanvårdat sin upfostran och förstört sin förmögenhet, vandrat ut i samhället, där förfökt sig i många yrken, men genom lättja och dåglöshet misfölyckats i alla, hvarest Spelbordet blifvit deras sista tillflykt. Det gifves visserligen ganska få af alla dem som idka Spel-profession, hvilka icke förut falliterat på förmögenhet, heder och dygd; och denna sista nödhjelp omfatta de, dels emedan de icke förstå at nyttja någon ådlare, dels emedan de njuta en arg glädje at inleda nya offer på den bana, där de själfve förvärfvat föraktet och eländet. Medgifvom dem gärna en viss grad af listighet, en viss håndighet, men förnekom dem alt redbart människo-värde, emedan det just är bristen deraf, som gör dem odugliga til alt annat än Hafard-spelet och Sybarit-lefnaden. Man torde säga: Det gifves likväl exempel bland detta folket, af dem som genom Spel lycka bringat sig up til själf-bestånd. Men huru få äro icke dessa i jämnförelse med mängden,

hvars förtjänta öde det förmodligen alltid skall blifva, at lefva en tid i öfverdåd, och dö vid tiggartafven. —

Om den mannen som i Carl VII:s tid inventerade Kort-speler, hvilket redan skedde i affigt at gifva förströelse åt veltalningar, kunnat förutse alla de oredor, hvar till hans uppfinning i framtiden skulle gifva anledning; såkert hade han rvekatt att vinna odödligheten på detta sätt, såkert hade han i den djupaste rystnad bevarat en upptäckt, hvars användande blifvit så skadligt för samhälls-ordningen och sedligheten. Men någon annan hade dock kunnat påfinna samma sak, för at förlusta de svagaste och de onyttige. — Önskom oss, då detta förderf blifvit er arf af forntiden, det vi själfve genom efterdömen och upfostran mäktat hos en upvexande generation kunna utplåna ända til minnet af denna olyckliga yr. Önskom oss de styrandes kraftiga åtgärd för detta ändamål. Önskom oss, at kunna gifva alla Medborgare öfvertygelse om den sanningen: at den är lycklig, som genom nyttiga gärningar föker sitt bestånd och sin ära; at den är lycklig, som kan bruka nöjet til förfriskning, men eger vishet nog, at ej römme det ända til afsmak; och at den är lyckligast, då så många ådlare nöjen gifvas, som sist väljer Spelnöjet.

Jag tror mig icke hafva skrifvit en ordningsrak och fullbordad afhandling öfver det valda ämnet; men om dessa strödda tankar kunna framkalla en sådan afhandling, och om den bidrager til uplysning och dygd, skall jag anse för en åra at hafva väckt anledningen. —

VARNAREN.

Yngling! Du, hvars oförfarna hjerta
 Ännu känslorikt och öppet är,
 Hör mig; lifvets vällust eller smärta
 Äro följder utaf dit begär.

Djerf och fri du hastar på en bana,
 Der du skönjer endast blommorna,
 Tillåt då en vän med äldre vana
 Peka på de gömda tiftlarna.

Njut den unga rofens friska anda,
 Smaka glädjen af din lefnads vår,
 Än är tid, at dig i lekar blanda,
 Jag ej skrämer dig ur Nöjets spår.

Än är tid — men denna glada timma
 Flyt, och kommer evigt ej igen;
 Likfom morgonfolens ljusa strimma
 Ej kan lyfa dig om aftonen.

Derföre, min Theodor befinna
 Höstens tröga gång och vårens flygt.
 Ödsligt tom skall du den Njutning sinna,
 Som din väntan på en Framtid byggt.

Sjung derför! då ångorna ur bålen
 Skymma forgerna som lifvet qvalt!
 Töm, förtjusad, då den fyllda skålen
 För den Skönhet som dit hjerta valt.

Sjung i dina muntra bröders gille,
 Friden, Kärleken och Glädjen sjung!
 Tro mig, ledsnad och förflöadt snille
 Vitna snart; Du är ej mera ung.

Lät inbillningskraftens rika pensel
 Grann och glädtig måla framtiden;
 Lättrörd, fjärl-vingad, lät din känsel,
 Sakta vaggas utaf njutningen.

Tänk dig ofta in i den Minuten
 Då du hoppas bli än mera fäll;
 Lik en kornblix, utur molnet gjuten,
 Skall den lyfa opp en töcknig qväll,